בענקשאַפֿט

יאָסל בירשטיין

דריי קליינע מעשׂיות

ווער איז ביאַליק?

אָונט־צו בין איך אַריין אין דער סטאַנציע פון רויטן מגן־דוד אין נצרת־עלית. ווען דער שאָפער פון אַמבולאַנס האָט מיך באַמערקט האָט ער איבערגעריסן די שעש־בעש־שפּיל, זיך אויפגעשטעלט פון בענקל און מיר אַנטקעגנגעגאַנגען אַ צעשמייכלטער אויף דער גאַנצער לענג פון זיינע געלע וואָנצעס.

איך בין געווען אַוועק פון יישוב מער ווי אַ יאָר, האָבן מיר זיך אַרומגעכאַפּט ווי אַלטע גוטע פריינד. דאָס איז נישט געפעלן געוואָרן דעם פייער־לעשער, דעם שותּף צום שעש־בעש. ער האָט געוואַרט און געוואַרט מיר זאָלן זיך אויפהערן פּעטשלען איינער דעם אַנדערן אין דער פּלייצע און נישט דערוואַרטנדיק זיך, האָט זיין געדולד געפּלאַצט און ער האָט זיך צעשריגן:

״ווער איז ער, דער יאָלד״?

ווען איך האָב געוואוינט אין נצרת־עלית, פלעג איך קומען אַהער אין די אָונטן קלינגען אין טעלעפאָן, דער איינציקער אַפּאַראַט אין דער גאַנצער געגנט. אויך דער בנין גופא, דער רויטער מגן־דוד, איז געווען דער איינציקער פּלאַץ אין דער געגנט, וואו עס איז געווען אַ ביסל פריילעך אין די שפּעטלעכע אָונטן־שעהען, ניין, צען אַ זייגער ביי נאַכט: אַ ליכטיקער לאָמפּ אינדרויסן. שעש־בעש אינעווייניק. דער ריח פון קאַווע. מע האָט געקענט כאַפּן אַ שמועס מיט עמעצן, וואַרטנדיק אין דער ריי צום טעלעפאָן.

אויך מיינע שמועסן מיטן שאָפער פון אַמבולאַנס זענען געווען געכאַפּט און אָפּגעהאַקט. אַ וואָרט דאָ, אַ וואָרט דאָרט צווישן די גענג פון שעש־בעש־שפּיל. דער שאָפער האָט למשל געפּרואווט טרעפן פאַרוואָס אַזאַ מענטש ווי איך, האָט זיך פאַרקליבן צו וואוינען דווקא אין אַ פאַרוואָרפן שטעטל צווישן די בערג, וואָס אפילו אינמיטן טאָג איז דאָס לעבן דאָרטן פאַרשלאָפן. זיין נייגער האָט זיך נאָך מער געשטאַרקט צוליבן טעלעפאָן. מיט וועמען האָב איך דאָס אַזוי פיל צו רעדן אַלע נאַכט? ווען ער איז געוואָר געוואָרן אַז פון מיין שטוב

ביז אַהער צו, צו דער מגן־דוד־סטאַנציע, איז אַ מהלך פון אַ האַלבע שעה גאַנג און דערצו נאָך אין דער פינצטער, צווישן אומבאַוואוינטע הייזער, האָט ער בכלל נישט געוואָלט מיט מיר רעדן.

"און פרנסהניו?" האָט ער געפרעגט.

"אַ שרייבער", האָב איך געענטפערט.

נאָך אַ ווײַלע האָט ער געוואָרפן אויף מיר אַ טאָפּלטן בליק, אַ ביסל זייטיק, ווי די לענג פון זײַנע וואָנצעס וואָלטן אים פאַרשטעלט די ראיה, און ער האָט געוואָלט וויסן, אויב אַזוי, פון וועלכע ביכער איך שרייב אַרויס.

איך האָב זיך נישט געריכט אויף אַזאַ מין פראַגע. האָב איך, ווי מײַן שטייגער אין אַזעלכע פאַלן, אָנגעהויבן שטאַמלען און דערבײַ זיך דערמאָנט ווי־אַזוי איך האָב אַמאָל איבערגעלייענט פאַר מײַן מאַמען, ווען איך בין געווען אַ ייִנגל פון אַ יאָר צען, מײַן ערשט אָנגעשריבן ליד: "צום פויגל". איך האָב עס אַרויסגעשריבן פון אַ ביכל לידער וואָס די מאַמע האָט געבראַכט פון וואַרשע. נאָך אַן אָפּעראַציע דאָרטן אין אַ שפּיטאָל איז זי צוריק געקומען מיט אַ מתנה. אין שטוב זענען קיין ביכער נישט געווען. אַ סידור צום דאַוונען – יאָ. אויך אַ מחזור אויף די יום־טובים, פון וועלכן איך פלעג אַרויסלייענען אויף עברי־טײַטש מעשיות און משלים.

די מאַמע האָט מיר דעמאָלט געגעבן צו פאַרשטיין, אַז אַ ליד שרייבט מען אַרויס פון אייגענעם האַרץ און נישט פון אַנדערע ביכער.

"פון ביאַליקס ביכער", האָב איך געענטפערט דעם שאָפער, "פון חיים נחמן ביאַליקן", האָב איך איבערגעחזרט.

דעם שאָפער האָט זיך אויסגעדאַכט אַז ער האָט שוין אַמאָל געהערט פון איינעם אַזאַ יאָלד. און נאָך עטלעכע גענג אין שעש־בעש האָט ער זיך טאַקע דערמאָנט, אַז ער האָט געזען יענעמס פרצוף אויף פּאַפּירן־געלט, אַ פינפער, אויב ער האָט נישט געמאַכט קיין טעות. און אויב ס'איז שוין אַזוי, אויב מען האָט יענעם אַרויפגעשטעלט אויף געלט, מעג איך זיכער אַרויסשרײַבן פון זײַנע ביכער און דעמאָלט וועל איך אויך דערגיין גאַנץ ווײַט.

"כל הכבוד", האָט ער צוגעגעבן.

אויך איצט, שטייענדיק אַרומגענומען, נאָך דעם ווי מיר האָבן זיך נישט געזען מער ווי אַ יאָר צײַט, האָט ער איבערגעחזרט די ווערטער פון אונדזער לעצטן שמועס:

דעם פייער־לעשער האָט עס אָנגעצונדן. איבערגעריסן די שעש־בעש־שפּיל. מען קלאַפּט זיך אין פּלייצע און עס נעמט נישט קיין סוף. מיט וועמען סוף־סוף האָט מען דאָ צו טאָן? ווער בין איך פאָרט, וואָס צוליב מיר האָט דער שאָפער איבערגעריסן די שפּיל, און ווי רופט מען מיך? אָבער דער שאָפער האָט נישט געדענקט מײַן נאָמען. ער האָט אויסגעבויגן זײַן קאָפּ צום פייער־לעשער, בײַגעקומען די פאַרלעגנהייט און אַ זאָג געטאָן:

"גולם איינער! האָסט קיינמאָל נישט געהערט פון ביאַליקן!"

אַ בריוו קיין רומעניע

פון וואַנען ווייסט דער שרייבער וואָס עס טראַכטן די מענטשן, וועלכע ער באַשרייבט אין זיינע ביכער?

מיין שכנה, וואָס קען נישט שרייבן און לייענען, האָט געוואוסט וואָס איר שוועגערין אין רומעניע וועט טראַכטן נאָכן דערהאַלטן דעם בריוו.

״זי וועט פּלאַצן פאַר קינאה״, צוליבן אינהאַלט און צוליב די געדרוקטע אותיות. דאָס האָב איך טאַקע אָנגעשריבן דעם בריוו אויף דער שרייבמאַשין. מיין שכנה האָט געהערט אַז אין דער קעלער־דירה האָט זיך אריינגעצויגן אַ נייער שכן, האָט זי זיך געמאַכט פאַרבייגיין, אַריינגעקוקט אין פענצטער, זיך צוגעהערט צום קלאַפּן פון דער שרייב־מאַשין און געבעטן אַ טובה.

איידער איך האָב זיך אַריינגעצויגן דאָ אַהער, אויף רחוב זאַנגוויל, קרית־יובל אין ירושלים, האָט זי געהאַט אַן אַנדערן שכן, אויך אַ זקן, וועלכער האָט געשריבן פאַר איר מיט דער האַנט בריוו צו איר שוועגערין קיין רומעניע. יענער האָט שוין געוואוסט פון אויסנווייניק וואָס צו שרייבן, אָבער ער איז, נעבעך, געשטאָרבן.

מיט מיר איז עס ביים אָנהייב פון בריוו צוגעגאַנגען אַ ביסל שווערלעך. זי האָט געהאַט וואָס צו שרייבן, אָבער מען האָט באַדאַרפט וויסן ווי־אַזוי דאָס צו זאָגן. וויפל מאָל קען מען איבעחזרן די ווערטער ״מיין טייערע שוועגערין זאָל לעבן און געזונט זיין״? איז טאַקע אַ מזל וואָס מיין שכנה האָט דעם טאָג איינגעקויפט אויפן מאַרק אין מחנה־יהודה צוויי פולע קיישלעך מיט פּרוכט און גרינסן, פּריש און ביליק, אַז עס איז כדאי איר שוועגערין אין רומעניע זאָל וועגן דעם וויסן.

״שרייב אַלץ אַרויס״, האָט זי געזאָגט.

אויסרעכנענדיק איינס ביי איינס האָט מיין שכנה זיך דערמאָנט, אַז ערשט נישט לאַנג צוריק האָט זי געמאַכט אַ גאַנצע קניה אין שטאָטישן סופּערסאַל, טאָ פאַרוואָס זאָל זי אויך וועגן דעם נישט אָנטאָן דער שוועגערין אַ נחת? פון דעם סופּערסאַל זענען מיר אַריין אין ״משביר״, וואו מיין שכנה האָט דעם לעצטן פּסח איינגעקויפט כמעט אַלץ וואָס זי האָט באַדאַרפט אויף יום־טוב. וואָס איז דאָרט נישט געווען צום קויפן? אַ וועלט מיט וועלטעלעך. און אָט אַזוי זיצנדיק לעבן מיר איז זי געגאַנגען אין געדאַנק פון שטאָק צו שטאָק איבער דער גרויסער ״משביר״ קראָם, און איך האָב פאַרשריבן בויגן נאָך בויגן אַלץ וואָס זי האָט דאָרטן געזען. האָט איר אויסגעפּעלט אַ וואָרט אין יידיש, האָט זי עס פאַרביטן אויף רומעניש, רוסיש, אפילו אויף העברעאיש. און ס׳איז אַרויס אַ לאַנגער בריוו ממש זיך איבערצונעמען.

און מיר האָבן זיך טאַקע איבערגענומען. אויך נאָך דעם ווי דער בריוו איז אַוועק מיט דער פּאָסט, איז ער פאַרבליבן אַ טעמע צווישן אונדז. בעת מיר האָבן זיך אָנגעטראָפן אין הויף, בעתן אַרויסטראָגן דאָס מיסט, לעבן בריוו־קעסטל, אָפּוואַרטנדיק דעם פּאָטשטער.

״זי וועט זיך דאָרטן אויפעסן״.

ס׳וואָלט טאַקע געווען טשיקאַווע זיין ביי דער שוועגערין אין שטוב ווען יענע וועט

עפענען דעם בריוו, און זיך צוקוקן ווי דאָס בלוט גיט איר אַ זעץ אין קאָפּ אַריין. זי האָט דאָך נישט אָנגעזען אין איר גאַנץ לעבן קיין האַלבן פּראָצענט פון דעם, וואָס אין אים איז אויסגערעכנט, און מיין שכנה האָט נאָך זייענדיק דאָרטן אין רומעניע זיך געבעטן ביי איר שוועגערין, זי זאָל נישט בלייבן זיצן ווי אַ וואָרעם אין כריין אין דעם פאַרוואָרפענעם רומענישן דערפל, נאָר עולה זיין צוזאַמען מיט איר קיין ישראל. אָבער די שוועגערין האָט זיך געקווענקלט און פאַרבליבן. איצט וועט זי איינפּאַקן אירע בעבעכעס, אַ נעם טאָן די פּיס אויף די פּלייצעס און קומען צו לויפן.

״אוי וועט זי קומען״, האָט מיין שכנה געזאָגט, ווייל איר געפיל האָט איר קיינמאָל נישט אָפּגענאַרט.

געקומען איז אַ בריוו, אַ בלעטל אַרויסגעריסן פון אַ העפט, און דריי, פיר שורות בלויז. די שוועגערין האָט געענטפערט דער שכנה זי זאָל זיך אויסזוכן אַן אַנדערן שכן, אַזוי ווי יענער, וועלכער איז געשטאָרבן, אויף צו שרייבן די בריוו מיט דער אייגענער האַנט, און נישט קיין נאַטשאַלסטווע אויף אַ שרייב־מאַשין:

״אויב דו ווילסט איך זאָל דיר גלייבן״.

בערעק יאָסעלעוויטש

״ער איז געווען אַ גענעראַל״.

אַזוי האָט מיין פעטער שמילע געזאָגט, ווען איך האָב דערציילט אין דער היים וועגן אונדזער געשלעג אין דער שולע מיט די פּוילישע יינגלעך, אַז זיי זענען אַנטלאָפן פון אונדז ווען מיר זענען אַרויס קעגן זיי מיטן אויסרוף: בערעק יאָסעלעוויטש.

״און ער האָט אַוועקגעשענקט זיין לעבן פאַר דער פרייהייט פון פוילן״, האָט דער פעטער שמילע צוגעגעבן, נאָכן אַרויסלאָזן דעם רויך פון פּאַפּיראָס דורך זיין ברייטער נאָז וואָס האָט פאַרכאַפּט אַ העלפט פון זיין פּנים.

אין די ווינטער־טעג איז דער פעטער שמילע אָפּט געקומען צו אונדז זיך אָנוואַרעמען לעבן אויוון. פינעף יאָר האָט ער געדינט אין דער צאַרישער אַרמיי ווייט אַוועק אין סיביר, און ווען ער איז אַהיימגעקומען אַ באַפרייטער, האָט זיך אים פאַרבענקט נאָך אַ וואַרעמע שטוב. אַ בעקעריי למשל. קיין געלט האָט ער נישט געהאַט, אָבער ער איז געווען אַ יונג צום געפעלן ווערן, האָט ער פאַרטראַכט אַ פּלאַן חתונה צו האָבן מיט אַ שיין מיידל וואָס וועט אַריינטראָגן אין נדן אַ שיינע בעקעריי. ביידע שיינקייטן צוזאַמען האָבן זיך אַזוי גיך נישט אָפּגעפונען, האָט דער פעטער שמילע אַראָפּגעלאָזט פון מקח, די כלה – מילא, אַבי די בעקעריי זאָל אים געפעלן. געפלאַנט האָט ער באַלד נאָך דער חתונה אָפּגטן דאָס מיאוסע ווייב און בלייבן ביי דער שיינער בעקעריי. געשען איז פאַרקערט. די בעקעריי איז פאַרשוואונדן און דאָס ווייב איז פאַרבליבן.

דערפאַר פלעגט ער קומען צו אונדז זיך אָנוואַרעמען און רעדן וועגן זיין העלד, בערעק יאָסעלעוויטש, דער יידישער גיבור וואָס שוין מיט הונדערט יאָר צוריק און אפשר נאָך מער,

איז ער דערגאַנגען זייער ווייט. דערגאַנגען ביז צום כסא המלך. אָן מורא האָט בערעק יאָסעלעוויטש זיך געשטעלט פאַרן מלך און דערציילט, אַז ער קען רייטן אויף אַ פערד, ווייסט אויף וועלכער זייט אַ זעלנער הענגט אָן זיין שווערד, און זיינע שטיוול זענען תמיד אָפּגעפּוצט און גלאַנציק. און דעם מלך האָט ער געזאָגט אַז ער איז מוכן ומזומן געשיקט צו ווערן אויפן פראָנט מלחמה צו האַלטן מיט די רוסישע הערשער, די אייביקע שונאים פון פוילישן פאָלק.

אין די טעג ווען דער פעטער שמילע איז אַריין אין אַ דערשלאָגענער שטימונג, צוליב דער בעקעריי וואָס ער האָט פאַרלוירן, צוליבן ווייב וואָס איז פאַרבליבן, פלעגט ער קומען צו אונדז רויכערן פּאַפּיראָסן און צווישן איין הוסט און צווייטן פלעגט ער זיך אונטערברומען דאָס לידל וועגן זיין באַליבטן העלד.

ס'האָט געטראָפן אַז ער האָט איבערגעריסן זיין ברומען, זיך פאַרקוקט אויף מיר, און אויסווישנדיק די ברילן פון רויך, די פייכטקייט פון אַ טרער, מיר אָנגעזאָגט איך זאָל געדענקען דעם גיבור בערעק יאָסעלעוויטש, און ווען איך וועל עלטער ווערן און מיין זון וועט אונטערוואַקסן, זאָל איך נישט פאַרגעסן דערמאָנען דעם העלד, וואָס אפילו הונדערט יאָר נאָך זיין טויט האָט ער נאָך אַלץ פאַרטיידיקט יידישע יינגלעך אין גלות פּוילן.

ווען ס'איז מיר יענע וואָך אויסגעקומען דערמאָנען דעם יידישן גענעראַל, האָט מיין זון, וועלכער האָט זיך באַפרייט אויף אַ טאָג פון דער מלחמה, אַזוי געזאָגט צו מיר:

''טאַטע, וואָס פאַר אַ ווערט האָט היינט אַ גענעראַל?''

אין אַמעריקע, האָט ער צוגעגעבן, קוקט מען היינט אויף גענעראַלן פון אויבן אַראָפּ, מחמת די קאַשע וואָס זיי האָבן פאַרקאָכט אין דער מלחמה אין וויעטנאַם.

ער האָט זיך אַוועקגעאיילט, מיין זון, צום פראָנט, און איך האָב זיך פאַרטראַכט וועגן אַמעריקע וואָס לאַכט אָפּ פון אירע גענעראַלן. וואָס וואָלט אַ שטייגער געווען, האָב איך זיך געפרעגט, ווען אַמעריקע געווינט די מלחמה אין וויעטנאַם, וואָלט איך דאָך אויך היינט, אַזוי ווי מיין פעטער שמילע אַמאָל, זיך אונטערגעברומט דאָס לידל וועגן די יינגלעך, וואָס גייען צום פראָנט און זיי ווייסן, אויף וועלכער זייט מען הענגט אָן אַ שווערד.

נאָך גוט וואָס מיין פעטער שמילע האָט נישט געהערט וועגן דער דאָליע פון די אַמעריקאַנער גענעראַלן, און ער ברומט נאָך אַלץ אונטער אין מיין זכרון אַ לויב זיין גענעראַל, דער איינציקער יידישער גענעראַל אין גלות פּוילן – בערעק יאָסעלעוויטש.

אוי, בערעלע, בערעלע,
מיט הונדערט גיבורים אַזוינע ווי דו
וועלן מיר אויפשטעלן אַ יידישע מדינה.